

El Manual d'arxivística i gestió documental

MARIONA COROMINAS I NOGUERA

MANUAL D'ARXIVÍSTICA
I GESTIÓ DOCUMENTAL

Associació d'Arxivers de Catalunya

Manual d'arxivística i gestió documental.
Ramon Alberch i Fugueras... [et al.];
introducció a càrrec de Joan Boadas i
Raset; coordinadores: Emília Capell i
Garriga, Mariona Corominas i Noguera.
Barcelona: Associació d'Arxivers de
Catalunya, 2009, 543 p.

Mitjançant l'impuls de l'Associació d'Arxivers de Catalunya (AAC), l'octubre del 2009 s'ha publicat el *Manual d'arxivística i gestió documental*. Aquest és el resultat de l'aprenentatge i l'evolució de les tècniques de treball que hem après els arxivers catalans en el decurs dels darrers 25 anys. Durant aquest període, l'entitat professional ha estat el motor de les accions formatives i ha sabut esperonar el col·lectiu professional a l'aprenentatge continu de les tècniques arxivístiques per mitjà de l'organització de múltiples activitats formatives, les quals s'han canalitzat en aquests darrers anys a través de l'escola d'arxivística (ESAGED).

Com a resultat del treball i de la manera de fer de l'arxivística catalana s'ha creat una metodologia de treball pròpia, que avui dia s'aplica a qualsevol indret de Catalunya. Però aquesta metodologia de treball no ha estat exempta d'influències externes, ans al contrari. Si bé cap a la dècada dels anys noranta foren les tècniques arxivístiques aplicades al Canadà les que es prenen com a model, anys més tard foren les teories arxivístiques anglosaxones, sobretot la metodologia de treball dels arxivers australians. És en aquest sentit que els coneixements i l'aprenentatge adquirits els darrers 25 anys han estat la base per a l'elaboració del *Manual d'arxivística i gestió documental*.

El procés d'elaboració del manual ha estat molt llarg i certament complex, tant per l'estructura del contingut com per la participació de multitud d'autors. Per a la redacció del guió la Junta Directiva de l'AAC va acordar nomenar un equip de treball format per arxivers que procedien de diversos àmbits laborals i, per tant, podien aportar una visió global tant de la gestió dels centres arxivístics com dels procediments i les tècniques de treball aplicades en els arxius administratius i en els històrics. Els arxivers i arxiveres que van formar part d'aquest grup de treball foren Josep Fernández, Jordi Serchs, Emilia Capell, Pilar Blesa, Jordi Serra i Mariona Corominas.

Per a l'elaboració del guió es van consultar els sumaris de multitud de manuals d'arxivística i, també, aquelles publicacions que, encara que no eren manuals, tenien un caràcter molt general. Es va consultar la doctrina arxivística d'arreu, de l'Estat espanyol, d'Itàlia, de França, del Regne Unit, del Canadà, dels Estats Units, d'Amèrica Llatina i d'Austràlia, entre d'altres. Com a resultat de l'estudi d'aquestes publicacions es va convenir que el guió havia de contenir tant els fonaments teòrics de l'arxivística actual i qüestions genèriques de la disciplina com les tècniques més específiques i pròpies de l'arxivística, per tal de ser útil a les necessitats d'informació de qualsevol arxiver/a.

Així mateix, l'equip de treball va decidir que la idea central del manual havia de tractar sobre el sistema de gestió de documents (SGD), perquè aquesta

havia estat l'aposta del mètode de treball emprat a l'arxivística catalana i perquè s'havia consolidat la Llei 10/2001, d'arxius i documents. En aquest sentit, l'organització de la documentació produïda per una institució o una entitat havia de passar indefectiblement per la definició d'un SGD, tècnica arxivística que engloba el conjunt de processos i tècniques de l'àmbit de gestió de l'administració i el tractament arxivístic que genera un organisme. Però aquesta metodologia, que s'havia revelat molt eficaç en l'organització de la documentació dels organismes en actiu, no era possible utilitzar-la en el tractament de fons tancats, és a dir, en els fons documentals procedents d'entitats extingides.

Sobre aquest punt els membres de l'equip de redacció del guió van reflexionar i debatre a bastament, i era imprescindible resoldre'l de manera positiva per tal que el manual servís igual als arxiviers que aplicaven la metodologia del SGD com a aquells que no ho feien. La solució es va trobar després de donar-hi moltes voltes: el punt d'unió entre la definició d'un SGD i l'organització d'un fons documental històric eren les tècniques de tractament documental. Es va resoldre aquesta qüestió amb la definició de diversos capítols redactats de manera complementària; així, mentre es va fer un capítol específic sobre com es dissenya i s'implementa un SGD, en el qual s'inclouïen els elements que conformen un sistema —la definició del disseny i el pla d'implantació, a més dels circuits documentals i els procediments de treball en el decurs de tot el cicle de vida—, es va definir un altre capítol, anomenat «Tècniques del tractament documental», que completava el primer, atès que són instruments de suport al sistema. D'aquesta manera, la metodologia del SGD es complementava perfectament amb l'organització dels fons tancats.

Un cop va cloure la definició de l'estructura del guió, es va elaborar per a cadascun dels capítols un breu resum de les idees i els objectius que preteníem que tractessin els autors. D'aquesta manera, es va poder fer una bona compilació dels conceptes que es volia integrar al manual, la qual cosa va permetre també poder copsar si hi havia algun concepte que se superposava en algun capítol i, alhora, visualitzar els possibles buits que poguessin sorgir.

El guió del manual va estar enllestit el maig del 2004, moment en què es va trametre a la Junta de l'AAC, que després de la seva aprovació va acordar que el guió el desenvoluparien diversos autors, persones especialitzades en alguna de les matèries de què es componia el guió. Per tal que el contingut fos més enriquidor, la Junta va decidir que cadascun dels capítols seria elaborat per equips de treball conformats per diversos arxiviers. D'aquesta manera, el conjunt dels autors del manual han estat els següents: Laureà Pagarolas, Ramon Planes, Ramon Alberch, Joaquim Borràs, David Lobato, Lluís Cermeno, Carme Coll,

M. Carme Martínez, Xavier Tarraubella, Jaume Sardà, Joan Domingo, Alfred Garcia, Lluís-Esteve Casellas, Betlem Martínez, Remei Perpinyà, Jordi Serra, Carme Bello, Àngels Borrell, Gemma Valls, Josep Matas, Jordi Serchs, Àngels Suquet i Montserrat Canela.

El manual s'adreça a diversos sectors de la societat. En primer lloc, als arxivers, fonamentalment perquè recull informació estructurada i actualitzada sobre la metodologia arxivística catalana, els instruments, els procediments i les normes de desenvolupament que es presenten. També als estudiants d'arxivística, als quals serà útil per obtenir els coneixements de la ciència arxivística i per aprendre la feina que es fa en un arxiu. I finalment, també va dirigit a aquells ciutadans que tinguin curiositat per conèixer una mica més el món dels arxius i dels arxivers catalans, sobretot pel que fa als orígens dels arxius i l'arxivística.

Quant al contingut, el *Manual d'arxivística i gestió documental* conté informació similar a qualsevol manual d'arxivística d'arreu. D'una banda, hom hi pot trobar aquells conceptes de caràcter més generalista, d'introducció a la ciència arxivística i de la realitat dels arxius de Catalunya i, de l'altra, els coneixements més especialitzats del tractament de la informació i la documentació que reflecteixen la metodologia arxivística catalana.

Amb relació als conceptes més generals, hom hi trobarà un seguit de capítols que tracten dels fonaments teòrics de la disciplina arxivística i, en especial, de l'evolució històrica dels arxius a Catalunya. Així mateix, es descriuen els conceptes clàssics de l'arxivística: el concepte d'*arxiu*, les tipologies d'arxius, les funcions dels arxius, els documents d'arxiu, els valors i les edats dels documents i les agrupacions documentals, entre d'altres. També en aquest marc general s'expliquen els sistemes arxivístics; a partir de la concepció de què és un *sistema arxivístic* i de la descripció dels models més importants que hi ha arreu del món, l'autor descriu el sistema arxivístic de l'Estat espanyol i també el nostre model, el Sistema d'Arxius de Catalunya.

Pel que fa als conceptes de *tècnica i metodologia arxivística catalana*, hom hi pot trobar diversos capítols que tracten des de les eines de tractament documental, les pautes i els consells pràctics per tractar correctament els edificis i les instal·lacions d'un centre arxivístic, fins als coneixements per gestionar un centre d'arxiu.

Quant a les tècniques de tractament documental, cal ressaltar el capítol que tracta sobre el disseny i la implementació del sistema de gestió de documents (SGD). Aquest capítol és el moll de l'os de la metodologia arxivística, perquè explica la definició i els procediments que s'insereixen en un SGD i fixa i assenta

un llenguatge arxivístic actualitzat, d'acord amb les normes internacionals de gestió documental.

Un capítol complementari a l'anterior és el de la gestió dels documents electrònics. Explica la naturalesa dels documents electrònics i dóna les pautes sobre com es poden integrar en el procés de definició i implementació d'un SGD. Així mateix, es tracten diverses qüestions relacionades amb els documents electrònics i els problemes que comporten, tant pel que fa a la validesa jurídica dels documents com a la seva preservació al llarg del cicle de vida.

El capítol 7 aporta una visió diferent però complementària dels capítols 5 i 6, és a dir, del SGD i de la gestió dels documents electrònics, i tracta de la gestió informatitzada d'un servei d'arxiu. L'objectiu és donar les pautes per informatitzar allò que sigui responsabilitat de l'arxiver, és a dir, si un arxiver treballa en una institució en la qual la seva responsabilitat és impulsar l'organització de tota la producció documental, aquest capítol li donarà les pautes per informatitzar el SGD. Però, en canvi, si es tracta d'un arxiver la responsabilitat del qual rau en el tractament d'un fons documental històric, li serviran els conceptes d'*informatització* i *digitalització* d'aquest capítol, perquè li permetran millorar i agilitzar el tractament i la difusió de la documentació i, en conseqüència, li facilitarà donar un millor servei als ciutadans.

L'accés a la documentació és un àmbit de vital importància per a l'aplicació de la metodologia arxivística i un dels elements fonamentals del SGD, però també és un tema de primera magnitud en el tractament de qualsevol tipus de fons documental, encara que sigui un fons tancat. El dret dels ciutadans a accedir a la informació i la documentació pública és un aspecte essencial en la relació entre els ciutadans i els poders públics en el marc d'una societat democràtica. L'autor tracta de manera molt acurada aquesta temàtica i dóna criteris específics de com cal tractar el dret d'accés a la informació amb exemples clars i concrets de la manera com considera que s'hauria de procedir. Ens recorda també l'autor que d'una lectura acurada de la normativa se n'extreu la conclusió que s'hauria de parlar del *dret d'accedir a la informació* i no pas del *dret d'accés als documents o a la documentació*.

Quant a la gestió dels edificis i les instal·lacions d'un centre arxivístic, les autores del capítol exposen la necessitat d'aplicar polítiques de prevenció globals, que integrin tant la preservació i la restauració dels documents com les tècniques de tractament dels edificis i les instal·lacions. Segons les autores és important conjuminar aquesta concepció global de la prevenció, perquè si la finalitat que hom pretén és conservar els documents d'arxiu, aleshores és im-

prescindible el control del seu entorn, l'edifici del centre d'arxiu, les instal·lacions i els materials constructius.

Amb relació a la gestió dels centres arxivístics, el capítol 3 tracta de la planificació i l'organització d'un servei d'arxiu. A partir de l'anàlisi prèvia del conjunt d'actuacions que es duen a terme en un centre, els autors expliquen la necessitat de definir un pla estratègic que abracci totes les actuacions que es porten a terme en un centre arxivístic, des de les polítiques d'actuació globals fins a les activitats més concretes d'organització, funcionament, tractament documental, consulta i difusió. Així mateix, remarquen els autors la importància de definir la relació del centre d'arxiu amb el seu entorn i el seu posicionament davant la societat com a manera de garantir-ne la viabilitat i el creixement futur.

Relacionat amb aquest darrer apartat, hom pot llegir també el capítol 10, sobre els arxius i la comunicació. Tracta de les tècniques i les estratègies de comunicació en els arxius. Aquest és un element clau en la relació que s'estableix entre els arxivers i els usuaris, tant amb els gestors dels centres productors de la mateixa institució a la qual està adscrit el servei d'arxiu com la comunicació dels arxius cap a la societat. Les tècniques del màrqueting han de servir per fer arribar el rol dels arxius cap a la ciutadania. En aquest sentit, el pla estratègic del màrqueting ha d'englobar totes les actuacions que cal fer cap als usuaris i, així mateix, n'ha de promoure la difusió, la divulgació i la promoció dels arxius.

El darrer capítol del manual aporta informació general sobre el col·lectiu professional. Amb el títol d'«Arxivers i l'arxivística en una societat oberta», el capítol engloba tres subapartats. El primer tracta de la formació dels arxivers, en el qual es resumeix l'evolució formativa dels professionals en el decurs dels anys i de les principals escoles d'arxivística d'arreu del món, però, sobretot, se centra en la formació dels arxivers a l'Estat espanyol i a Catalunya. El segon apartat tracta de l'organització del sector professional, del rol del Consell Internacional d'Arxius i de les associacions professionals. Finalment, el darrer apartat tracta del futur dels arxivers en la societat de la informació, en el qual l'autora fa una pinzellada sobre els nous reptes de futur que es presenten als professionals dels arxius davant dels continus canvis tecnològics que sorgeixen diàriament en el nostre àmbit de treball. Canvis i reptes que cal afrontar i assumir.

Com a epíleg al manual, hom hi pot trobar un índex analític, que facilita la recuperació de tots els conceptes que conformen el manual, atès que per a la seva elaboració s'han buscat un seguit de mots que actuen com a descriptors que identifiquen perfectament tots els conceptes que sorgeixen en els diversos capítols. D'aquesta manera, és molt fàcil consultar el manual i localitzar ràpidament

ment qualsevol concepte a partir de la relació alfabètica dels descriptors i la seva correlació amb el número de pàgina on es troben.

La publicació del *Manual d'arxivística i gestió documental* és una fita important per al col·lectiu d'arxivers. Aquests darrers 30 anys hem aconseguit situar l'arxivística catalana a l'àmbit internacional, tenim una legislació i una normativa que regulen el Sistema d'Arxius de Catalunya, amb un òrgan que dirigeix el sistema, una escola d'arxivística que imparteix una formació especialitzada d'excel·lència i un col·lectiu d'arxivers unit i organitzat mitjançant una associació professional, i ara disposem d'un corpus en doctrina arxivística que s'ha anat elaborant i recopilant en el decurs dels anys. El *Manual d'arxivística* és el corol·lari d'aquest camí i en constitueix el referent del model arxivístic de Catalunya.